

NIEUWE SPELREGELS VOOR ONZE ECONOMIE

Martin Schuurman

Jurriaan Kamp

INHOUDSOPGAVE

Het kan beter

- Waarschuwing: Dit boek brengt je in beweging
- *Leeswijzer: Zo bouw je een gezonde economie*
- Bouwsteen: Drie gezonde grenzen
- Bouwsteen: De meest logische meetlat
- Bouwsteen: De waarde van loyaal kapitaal

1. Eerste principe: Elkaar Helpen

- Bouwsteen: Bevrijde handel
- Bouwsteen: Een getemde effectenbeurs
- Bouwsteen: Bedrijven met een ziel
- Bouwsteen: Werkgeluk voor iedereen
- Bouwsteen: Investeren in samenleven

2. Tweede principe: Eerlijk Delen

- Bouwsteen: Verder zonder schuld
- Bouwsteen: Geld als middel
- Bouwsteen: Grond van iedereen
- Bouwsteen: Winst voor iedereen

3. Derde principe: Niks Opmaken

- Bouwsteen: Een gezonde planeet
- Bouwsteen: Landbouw die opknaapt
- Bouwsteen: Belasting die werkt

Hoe pakken we dit aan?

- Omwenteling: Politiek die verder kijkt
- Conclusie: Zo wordt Monopoly weer leuk

Waarschuwing: DIT BOEK BRENGT JE IN BEWEGING

Columnisten, economen, politici en hier en daar een verdwaalde voetbalanalist: als je hen mag geloven, is er anno 2021 veel mis met onze samenleving. Woningnood, extravagante rijkdom, anderhalve meter, werkloosheid, armoede, slecht onderwijs, een losgeslagen klimaat – je voelt de spanning en onzekerheid. In wat voor samenleving willen we eigenlijk leven? Een belangrijke vraag die ons allemaal raakt. Mensen Met Een Mening raken er niet over uitgepraat op tv, in hun tijdlijn of in de krant.

Misschien voel jij het ook, dat het beter kan. Dat er wel een kans móet liggen om de samenleving anders in te richten: eerlijker, eenvoudiger, menselijker. Misschien is dat zelfs de reden dat je dit boek hebt opengeslagen. Dat je merkt dat er iets niet goed zit, in het systeem dat onze samenleving draaiend houdt. Alsof de Windows-versie waarop de samenleving draait nog van een vorige generatie is.

Sinds het coronavirus ons land op z'n kop zette, is de vraag in welke samenleving we willen leven nog belangrijker geworden. Piepend en krakend kwam in de eerste lockdown de malle molen van onze stressvolle economie tot stilstand. Iemand zei in die tijd: nu kopen we alleen nog maar wat we echt nodig hebben, en dat noemen we dan een economische crisis! Je zou zeggen dat we, als we het virus eindelijk hebben verslagen, niet terug moeten naar de situatie van vóór die crisis. Naar dat systeem dat draait om het recht van de sterkste. Het systeem waarin een steeds kleinere groep mensen alsmaar rijker wordt, en ongerepte natuur en diersoorten in een rap tempo verdwijnen. Zou het niet zo zijn dat de ongezonde tweedeling tussen mens en natuur, en die tussen arm en rijk, juist is ontstáán door dat systeem?

De coronacrisis heeft diep ingegrepen. Wie had kunnen bedenken dat op een dag de vliegtuigen aan de grond zouden blijven, of dat we elkaar geen hand meer zouden geven? Alles kan blijkbaar zomaar omvallen of instorten. En in een flits veranderen. Het perfecte moment voor een update van ons besturingssysteem, zou je zeggen. Tegelijk voelt het alsof het systeem dat onze samenleving draaiende houdt ons boven het hoofd is gegroeid – alsof het te groot is om te veranderen. Toch? En die

columnisten, politici, voetbalanalisten en activisten versterken dat gevoel alleen maar. Problemen en oplossingen die op tv en in de krant langskomen zijn meestal vaag en onduidelijk; zo ver van je bed. Politici van links tot rechts roepen dat het anders moet, maar zitten zelf ook vast in het bestaande systeem (al laten sommigen het daar niet bij zitten). Logisch dat je dan vooral kiest voor je eigen geluk en dat van de mensen die je lief zijn, ook al draai je mee in een systeem dat niet deugt. Wel zo slim.

Maar wat als we je vertellen dat je wel iets kunt doen? Dat is de boodschap van dit boek.

Eén procent van de Nederlanders bezit een derde van alle rijkdom



De Nederlandse private vermogensverdeling is internationaal gezien een van de meest ongelijke. Volgens onze nieuwe schatting bezit de top-1% ongeveer een derde van het totale private vermogen in Nederland. [...] Een ongelijke vermogensverdeling heeft vergaande economische en maatschappelijke consequenties. Voorbeelden hiervan zijn een veranderde werking van het macro-economische beleid, ongelijke politieke invloed, en een langetermijnproces van maatschappelijke neergang.

Scan om Coen Teulings te lezen: [QR-code](#)

Onze stelling is simpel. De kern van al die uitdagingen ligt in de economie. In de manier waarop we die economie inrichten. Woningnood, extravagante rijkdom, werkloosheid, armoede, slecht onderwijs, een losgeslagen klimaat, ja zelfs het gemak waarmee een pandemie om zich heen kan grijpen: het wordt allemaal veroorzaakt door hoe we onze economie hebben ingericht. Door onze economische spelregels. *Die spelregels bepalen hoe de welvaart, de rijkdom wordt verdeeld en hoe bedrijven mogen omspringen met onze aarde.*

Dan ligt de oplossing dus ook in die economie. In die spelregels.

Even iets belangrijks. De economie is niet gebaseerd op natuurwetten. De economie is geen autonoom systeem, zoals bijvoorbeeld het weer dat is, of noem eens wat, het verschuiven van aardplaten. Een onweersbui of een aardbeving overkomen ons. Maar de uitkomsten van de economie overkomen ons niet. We hebben die

uitkomsten zélf bepaald, als mensheid. Misschien hebben we ze niet altijd goed voorzien – maar we hebben ze wel zelf bepaald. Door de spelregels die we met elkaar bedachten.

Die spélregels zorgen ervoor dat de economie werkt zoals die werkt. We bedachten ze waarschijnlijk met de beste bedoelingen, ooit. Dertig of honderd of zelfs driehonderd jaar geleden. Ze hebben vaak ook goed gewerkt. Maar ze voldoen niet meer in de wereld van vandaag.

De moderne economie wordt geplaagd door rekenkunde. Fabrieken worden gesloten om de kosten te verlagen en de beurskoers op te krikken. Steeds weer hoor je over bedrijfsovernames en megafusies in het belang van efficiëntie, marktaandeel en geld. Als je de krant openslaat lees je over een stijgende of dalende AEX Index, of over een 'nationaal inkomen' dat groeit of krimpt. Over 'aandeelhouderswaarde' en belastingconstructies. Maar de mens blijft buiten beeld. Onze economie gaat over cijfers, niet over mensen. Recessies zijn onnodig diep en sluiten mensen op in werkloosheid en depressie. Even later is de economie weer oververhit en raken mensen gevangen in ziekmakende stress. Het spel in onze economie draait niet meer om het leven van jou en mij, maar om kapitaal. Om geld! Het spel draait niet meer om de spelers, maar om de knikkers. Wij moeten ons daar maar naar schikken. En dat geld wordt, met een duur woord, *gemonopoliseerd*: het meeste kapitaal is in het bezit van een kleine groep mensen en bedrijven (en die bedrijven zijn weer in het bezit van een nog kleinere groep mensen).

Eigenlijk is dat nog zwak uitgedrukt. Een piepkleine groep zal uiteindelijk bijna alles bezitten. In onze economie levert bezit nu eenmaal meer geld op dan werk. *De rijkste 1% van alle wereldburgers trekt meer dan 80% van alle nieuwe rijkdom naar zich toe.*¹ Sinds de schulden crisis van 2008 is de rijkdom van de allerrijksten twee keer harder gegroeid dan de wereldeconomie. Als dit zo doorgaat bezit de rijkste 1% binnen tien jaar bijna twee derde van alle welvaart, van alle rijkdom op aarde. Het is duizelingwekkend.

¹ Vázquez Pimentel, D.A. e.a., *Reward Work. Not Wealth*, Oxfam, januari 2018 (percentage berekend over 2017).

De rampzalige gevolgen van ongelijkheid



The world's richest 1% of people will control 64% of all global wealth by the year 2030. This global elite controlled around 50% of wealth around the world in 2018, but that is likely to keep increasing. If the trend continues, the 1% will have a total net worth of 305 trillion US dollar in 2030, more than double the 140 trillion they controlled in 2018.

"If we don't take steps to rewrite the rules of how our economies work, then we condemn ourselves to a future that remains unequal for good," Byrne said. "That's morally bad, and economically disastrous, risking a new explosion in instability, corruption and poverty."

Scan om Liam Byrne te lezen: [QR-code](#)

Het lijkt wel Monopoly: *the winner takes all*. Van de zevenendertig rijke OESO-landen is de rijkdom in Nederland het meest ongelijk verdeeld, op de Verenigde Staten na. *Onze economie draait steeds meer om het kapitaal van steeds minder mensen*. En dat zie je ook, aan de armoede in je eigen omgeving en ver weg.

Daar komt dan nog eens bij dat onze economie floreert ten koste van de natuur. Onze economie eet die op, in plaats van haar te onderhouden en versterken als een kostbaar bezit. De wereldwijde bossen, een leefbaar klimaat, de biodiversiteit voor ons voortbestaan: het is ons economisch systeem dat het allemaal om zeep helpt. We missen hier een paar slimme spelregels. We hebben er bijvoorbeeld niet aan gedacht om bedrijven gewoon te laten betalen voor wat ze opmaken of kapotmaken – de wereld op zijn kop.

De Nederlandse Bank waarschuwt: de bijen verdwijnen



DNB raadt de financiële sector aan de risico's in beeld te brengen van veranderingen in de natuur en het verdwijnen van diersoorten.

Biodiversiteitsverlies kan bijvoorbeeld de landbouw bedreigen omdat bijen verdwijnen. Nederlandse banken en fondsen hebben voor 510 miljard euro aan financieringen uitstaan aan bedrijven die afhankelijk zijn van ecosystemendiensten, oftewel functies van de natuur. Instellingen lopen ook risico wanneer ze een bedrijf financieren dat een negatieve impact heeft op de biodiversiteit.

Scan om De Telegraaf te lezen: [QR-code](#)

Honderd, tweehonderd jaar geleden was het streven naar betere levensomstandigheden nog bittere noodzaak (en voor veel niet-westerse landen is het dat nog steeds). Maar van dat streven hebben we een eindeloze wedstrijd gemaakt, zonder onderweg de spelregels bij te stellen. Zonder te gaan streven naar *eerlijke* levensomstandigheden. Onze economie moet nog steeds blijven groeien, zeker zo hard als de landen om ons heen, ten koste van wie daarin niet meedeelt en de natuur. Maar waarom? Het lijkt er in elk geval niet meer op dat nog meer groei ons gelukkiger maakt.

In dit boek doen we een voorstel voor nieuwe spelregels, die uitmonden in stevige bouwstenen voor een economie die het leven dient. Die spelregels kunnen we baseren op onze gedeelde waarden. Op wat we met elkaar belangrijk vinden. Met praktische oplossingen als resultaat: van een sterke lokale munt (naast de euro), tot onderlinge hypotheeklen in kleine kring. Van een betaalbaar basisinkomen voor iedereen, tot een effectenbeurs die niet draait om snelle winsten maar om 'loyaal kapitaal'.

Gaan we je allemaal laten zien. Voor nu is het belangrijkste dat je je realiseert dat onze economie niet het resultaat is van natuurwetten, en dat we de spelregels en bouwstenen kunnen veranderen.

Ik ben dus toch niet gek



De kredietcrisis van 2008 zette ons economisch nogal onder druk. Minder te besteden, baanverlies, toenemende armoede en lange tijd slechte vooruitzichten. Toch bleek uit ons onderzoek toentertijd een omgekeerde emotionele beweging. Veel mensen kregen juist meer zelfvertrouwen. Zelfvertrouwen omdat men tot 2008 in een wereld leefde die volgens de intuïtie van velen niet houdbaar was. Een wereld van oneindige groei [..]. 'Dat kan niet goed blijven gaan' was het collectieve gevoel van gewone gemiddelde Nederlanders, met een gewone baan, een gewoon huis en een gewoon gezin. "Natuurlijk, je deed eraan mee. Ik had ook beleggingen. Je wilt ook meeprofiteren als het allemaal zo omhoog gaat." Maar *deep down* knaagde er een gevoel van disbalans, een gevoel dat 'er iets niet klopt', een gevoel van onmenselijkheid.

Scan om Maarten Savelberg te lezen: [QR-code](#)

Monopoly: the winner takes all

Je kunt haast niet opgroeien zonder Monopoly te spelen. Het spel is in 47 talen in 114 landen verkocht en al door een miljard mensen gespeeld. Monopoly lijkt een speelse les in hoe het kapitalisme werkt, de motor achter onze economie. Maar dat was niet de bedoeling van de makers. Het spel werd juist bedacht om een weeffout in dat kapitalisme aan de kaak te stellen.

Monopoly werd in 1935 geïntroduceerd naar het voorbeeld van 'The Landlord's Game'. Dat was in 1903 bedacht door Elizabeth Magie. Zij wilde de ideeën van de Amerikaanse econoom Henry George promoten. Hij vond het onrechtvaardig dat de waarde van schaarse grond vanzelf toeneemt (en dus ook die van de bebouwing, het vastgoed). Zonder dat de eigenaar er iets voor doet; terwijl de huurders steeds meer huur moeten betalen. Henry George vond dat de opbrengst van schaarse grond eerlijk moet worden verdeeld onder de bevolking. Magie hoopte dat kinderen die haar spel speelden een natuurlijke achterdocht zouden ontwikkelen voor weeffouten in het kapitalisme.

De bijzondere geschiedenis van Monopoly



At the turn of the 20th century, board games were becoming increasingly commonplace for middle-class families. Changing workplaces gave rise to more leisure time. Electric lighting was becoming common in American homes, reinventing the daily schedule. [...] Monopoly is a practical demonstration of the present system of land-grabbing with all its usual outcomes and consequences. It might well have been called the 'Game of Life,' as it contains all the elements of success and failure in the real world, and the object is the same as the human race in general seem to have, that is, the accumulation of wealth.

Scan om The New York Times te lezen: [QR-code](#)

Monopoly zit zo in elkaar dat het doortikkende inkomen van de vastgoedmagnaat, die in huizen en hotels heeft geïnvesteerd, veel groter wordt dan het inkomen van de huurders. De oplopende huren staan voor inflatie, maar het inkomen van de huurders blijft hetzelfde: het startgeld blijft 200 euro per ronde. Hun inkomen blijft

achter bij de inflatie. *Wie niet bezit die verliest, en wie bezit die wint.* Deze opzet maakt de laatste fase van een potje Monopoly tot een martelgang. Langzaam trekt de magnaat de andere spelers leeg. "Zes gegooid? Ah, mijn hotel op de Kalverstraat. Dat is dan 2000 euro. En je mag nog een keer gooien." Het spel eindigt altijd met een monopolist: één speler die al het geld bezit en daar niets nuttigs en productiefs meer mee kan doen. *The winner takes all.*

Elizabeth Magie slaagde niet in haar missie. Monopoly wordt niet beleefd als een kritische kijk op het kapitalisme. Maar inmiddels leven we wel in een wereld die op Monopoly lijkt. Als kampioen ongelijkheid voorspelt de Verenigde Staten welke kant dat op gaat. Sommige Amerikaanse superrijken beginnen ook zelf te erkennen dat de toenemende ongelijkheid een probleem is. De steenrijke Nick Hanauer bijvoorbeeld, een van de eerste investeerders in Amazon, waarschuwt zijn collega-rijkaards dat 'de hooivorken' eraan komen: woedende burgers die ongelijkheid niet meer pikken en de superrijken gaan bevechten.

De hooivorken komen eraan



Ik heb een boodschap voor mijn mede-plutocraten en zillionaires en voor iedereen die leeft in een bubbel achter veilige hekken: word wakker. Word wakker. Het kán geen stand houden. Want als we niets doen om de onmiskenbare economische ongelijkheid in onze samenleving te fiksen, dan komen de hooivorken achter ons aan. Geen enkele vrije, open samenleving kan dit soort groeiende economische ongelijkheid lang laten bestaan. Dat is nog nooit gebeurd; er zijn geen voorbeelden. Laat mij een heel ongelijke samenleving zien, en ik laat je een politiestaat of een opstand zien. De hooivorken zullen achter ons aankomen als we dit niet gaan aanpakken. Het is niet de vraag óf dat dan gebeurt, maar wanneer.

Scan om Nick Hanauer te kijken: [QR-code](#)

De avondklok als rode lap



"Je ziet dat de plekken waar gereld wordt, en de mensen die de straat opgaan, uit minder goede buurten komen. Daar heerst al langer het gevoel dat ze in de steek gelaten worden." Milikowski ziet dat mensen daar weinig perspectief hebben. Daar zijn mensen boos, geïrriteerd. "Waarbij mensen het vertrouwen opzeggen in de heersende elite. We hebben heel lang niet opgetreden tegen toenemende ongelijkheid

in dit land. Op een gegeven moment kan je dan dit soort geweldsuitbarstingen krijgen." De avondklok kan op zo'n moment als rode lap dienen. Als katalysator.

Scan om NOS.nl te lezen: [QR-code](#)

De bekende investeerder Warren Buffett vindt het verkeerd dat hij (procentueel gezien) minder belasting betaalt dan zijn secretaresse. Zij betaalt een hogere belasting over haar inkomen uit werk, dan hij over zijn inkomen uit zijn bezit. Het is ook niet waar dat toenemende rijkdom wel naar beneden druppelt, zoals men vooral in Amerika graag beweert. Rijkdom wordt altijd weer naar boven gezogen, door en voor de mensen die al veel bezitten – zelfs in tijden van crisis. Zodat ook in de echte economie geldt: *the winner takes all*.

Maar let op, steeds meer mensen gaan zien dat er iets scheef zit.

Warren Buffett: rijkdom druppelt niet naar beneden



In 1776, America set off to unleash human potential by combining market economics, the rule of law and equality of opportunity. This foundation was an act of genius that in only 241 years converted our original villages and prairies into \$96 trillion of wealth. The market system, however, has also left many people hopelessly behind, particularly as it has become ever more specialized. [...] Between 1982 and today, the wealth of the Forbes 400 increased 29-fold while many millions of hardworking citizens remained stuck on an economic treadmill. During this period, the tsunami of wealth didn't trickle down. It surged upward.

Scan om Warren Buffett te lezen: [QR-code](#)

Waarom maakten we ons los van de natuur?

Het eerste probleem van onze Monopoly-economie is dus dat niet werk maar bezit het meeste geld oplevert. Het tweede probleem is het beroep dat de rijken doen op onze planeet; de rijke landen en de rijke mensen. De groeizucht van onze economie houdt nul-komma-nul rekening met de natuur om ons heen. In onze jacht op groei en bezit lijken we te zijn vergeten dat wij mensen onderdeel zijn van die natuur. De

mens is de enige in de natuur die haar eigen leefomgeving vernietigt... Een ontvullerend feit, als je er even bij stilstaat.

Dat kan een poos goed gaan, de natuur is veerkrachtig, maar het wordt tijd om uit dat spel te stappen. We putten de aarde en de natuur in zo'n rap tempo uit dat onze eigen kinderen straks tekortkomen. Zij hebben ook grondstoffen, diversiteit aan planten en dieren, een leefbaar klimaat en bossen nodig voor een gezond leven.

Wie met een nuchtere blik kijkt, ziet dat juist de natuur een slim besturingssysteem heeft – slimmer dan het besturingssysteem van onze samenleving. Het besturingssysteem van de natuur zorgt ervoor dat productie- en energiestromen rondgaan in een oneindige cirkel: van productie naar consumptie en via ontbinding weer terug naar productie. Een konijn eet gras, een vos eet het konijn, de verzadigde vos sterft – en wordt omgezet in voedingsstoffen voor het gras (door schimmels en bacteriën). De cirkel is rond.

Het probleem is dat de mens uit dit besturingssysteem is gestapt en een ander systeem heeft gebouwd. Dat systeem is helemaal gemaakt voor het spel van de Monopoly-economie. Die economie beweegt niet in een eindeloze cirkel, maar in een rechte lijn: grondstoffen uit de natuur gaan vanuit onze fabrieken via de consument naar de vuilnisbelt. Of de verbrandingsoven. En daar stopt de lijn – zodat de fabrikanten weer nieuwe grondstoffen uit de natuur moeten halen.

In de bush leer je dat alles met elkaar in verbinding staat



Ik heb me verscholen in de bush, en achter mij hebben olifanten deze boom omver geduwd om te eten. In eerste instantie lijkt dat misschien op schade, op destructief gedrag – en als jij die boom was zou je het daar wel mee eens zijn. Maar in werkelijkheid is het een prachtig voorbeeld van de ecologische intelligentie die je kunt zien als het besturingssysteem van de natuur. De stroom van de natuur, de stroom van energie heeft een circulair karakter. Van de producent via de consument keert de energie door ontbinding terug naar de bron. [...] Wij mensen denken nogal eens dat we uit die heilige cirkel zijn gestapt: ons productieproces, onze energiestroom, is lineair.

Scan om Alan McSmith te kijken: [QR-code](#)

Zo'n lineair systeem is niet vol te houden. We hebben steeds minder grondstoffen en zitten met steeds meer afval. Dat doen we niet handig. Wij Nederlanders

verbruiken tachtig procent meer dan onze ouders deden (dertig jaar lang twee procent groei op groei). Dat lukt blijkbaar nog. Maar onze kinderen zullen weer tachtig procent meer moeten consumeren dan wij om de economische groei op peil te houden. Dat kan helemaal niet; en al helemaal niet in een lineair systeem. We consumeren ons te pletter. Er sterven al meer aardbewoners door obesitas dan door honger. Grondstoffen worden schaars, diersoorten sterven uit en het klimaat verandert. Ons economisch systeem plundert de natuur, totdat die zich tegen ons keert.

Maar beter zuinig zijn op onze aardolie



De oplopende temperatuur gaat niet teruglopen als onze CO₂-uitstoot afneemt. De atmosfeer werkt als een CO₂-accu; de opslag van CO₂ in de atmosfeer maakt de temperatuurstijging onomkeerbaar. Toch gaan we door met gedrag dat onze uitstoot vergroot. Zo berekende Paul Peeters dat de wereldbevolking in 2100 negen keer zoveel zal gaan vliegen als nu. Daarmee duwt alleen al ons vlieggedrag ons door de twee graden van Parijs.

De aandelenmarkten weten dit allang. Als we onder die twee graden willen blijven kunnen de oliemaatschappijen 33% van hun aardolie en 49% van hun gas niet meer oppompen. Maar hun beurswaarde blijft onverminderd hoog. Die beurswaarde voorspelt dat ze in werkelijkheid alles gaan oppompen, en stimuleert hen om te blijven boren naar meer.

Scan om Martin Schuurman te lezen: [QR-code](#)

We moeten de natuur niet plunderen, maar koesteren en herstellen. Als we weer gaan zien dat wij met elkaar déél uitmaken van de natuur – en onze samenleving gaan inrichten naar het slimme voorbeeld van de natuur – dan krijgen we een andere economie. Een economie waarin niets wordt afgedankt, waarin alles opnieuw wordt gebruikt. Eindeloos, circulair. Daarover later meer.

Nog even terug naar de spelregels van Monopoly. Stel je voor dat je niet 200 euro maar 1000 euro per ronde krijgt, en dat we het vastgoed en de huren de helft goedkoper maken. Dat zou meer evenwicht brengen. Bezit zou gelijkler worden verdeeld – het spel zou waarschijnlijk zelfs geen Monopoly meer heten.

Nieuwe regels geven andere uitkomsten. De vraag is dus: hoe maken wij de spelregels van onze economie weer eerlijk, voor mens en natuur? Welke spelregels

zorgen voor een veerkrachtige samenleving, waarin de mens en de natuur ruimte hebben om tot bloei te komen? En hoe zorgen we dat achterhaalde spelregels ook echt worden vervangen? Dat is waar dit boek over gaat.

Van doemdenken naar *doendenken*

Het woord economie is in deze inleidende Waarschuwing al vaak gevallen – en toch is dit geen economieboek. Maar een boek over mensen en hoe die samenleven en tot bloei komen.

Het goede nieuws is dat de afgelopen tientallen jaren ons een grote oogst aan inspirerende ideeën en praktische voorbeelden hebben opgeleverd. Met die oogst kunnen we het Monopoly-spel hervormen. Logische veranderingen doorvoeren.

Onze oplossingen zijn vaak net zo eenvoudig als verrassend. Sommige kwamen al even voorbij: je leest hoe we met een nieuwe, Nederlandse munt *naast* de euro de lokale economie kunnen versterken, en hoe we onze hypotheeken ook onderling kunnen regelen – zonder de bank – zodat je spaargeld weer wat oplevert. Je leest hoe de mensheid (verantwoord en veilig) van schulden af kan komen door af te spreken dat die elke vijftig jaar worden kwijtgescholden. Hoe we de warboel aan uitkeringen, toeslagen en aftrekposten kunnen vervangen door een eenvoudig en betaalbaar basisinkomen voor iedereen. Zonder eisen en regeltjes – wat een kleine, wendbare overheid oplevert die haar werk weer aankan. Hoe we ons belastingsysteem vóór ons kunnen laten werken, door niet werken en ondernemen te belasten, maar rijkdom en verspilling. En hoe dat in combinatie met dat basisinkomen zorgt voor ongekeerde economische dynamiek, zonder de natuur te vernietigen.

Je leest ook hoe werken meer en meer gaat draaien om met elkáár werken; niet alleen voor jezelf maar ook voor de samenleving. Je leest hoe we het kapitaal dat de wereld rondraast, op jacht naar eindeloze groei, kunnen beteugelen door op de effectenbeurs trouwe aandeel-*houders* te gaan belonen. Hoe we kunnen zorgen dat de huren betaalbaar blijven. En nog veel meer.

Verskillende oplossingen, met één resultaat: de ongezonde ongelijkheid de wereld uit, en een economie in dienst van menselijke ontwikkeling en de samenleving, zonder de natuur kapot te maken.

Ons boek baseert zich op briljante ideeën die ondernemende geesten door de eeuwen heen met de wereld hebben gedeeld: creatieve buitenbeentjes, economen, politici, activisten en filosofen. En meer nog baseert dit boek zich op de inzichten van gewone mensen. Op gezond verstand. Op wat jij misschien allang aanvoelde: dat het allemaal veel slimmer kan. Eerlijker, eenvoudiger, menselijker. Dat iedereen zeker moet zijn van een leefbaar inkomen, een sociaal minimum zonder een oerwoud aan regeltjes. Dat Nederland een ondernemend land kan zijn, in plaats van een speeltuin voor multinationals. Dat het een keer ophoudt met de wegwerpmaatschappij. Dat schone lucht iets is van ons allemaal. Dat het er niet om gaat wie er schuldig is aan klimaatveranderingen, maar om hoe we voorkomen dat we onze kinderen opzadelen met een drukkend heet klimaat. Dat we nuchtere en richtinggevende leiders nodig hebben die zich niet gek laten maken. Die zien wat de bevolking nodig heeft. Die durven inzetten op wat nodig is; op wat goed is om te doen.

Onze oplossingen zijn niet links of rechts, ze zijn vernieuwend. Ze geven een nieuw speelveld aan de politiek. Links en rechts moeten bijvoorbeeld maar met elkaar uitmaken of we gaan voor hoge belastingen en een hoog basisinkomen; of voor lage belastingen en een laag basisinkomen. Of iets daar tussenin. Voor elke keus bestaan goede argumenten, en die veranderen door de tijd heen. Dat is prima. Wij schetsen alleen maar een beter systeem, met eenvoudige draaiknoppen die moeten worden ingesteld door de democratie.

Als wij het systeem verbeteren, vernieuwen, dan kan onze economie weer gaan over het léven. Het leven van jou en mij en de natuur om ons heen. Het volle leven, dat niet draait om bezit en rijkdom maar gewoon om relaties, liefde en zingeving. *Want economie is niets meer en niets minder dan een 'mensenspel'. Niet geregeerd door natuurwetten maar door spelregels van mensen; en superserius omdat het wel om mensen gaat.* Een spel met grote invloed op het leven van iedereen op aarde.

Het kan beter. We kunnen nu doorpakken, vanuit het doemdenken, naar realistisch *doendenken*. Als we met elkaar nieuwe spelregels afdwingen kan ons leven weer leefbaar worden. Voluit.

Zoals we al zeiden: dit boek brengt je in beweging. Je bent gewaarschuwd.

Leeswijzer: ZO BOUW JE EEN GEZONDE ECONOMIE

De rest van dit boek? Dat bestaat nu eens niet uit hoofdstukken, maar uit Bouwstenen. Die zijn verdeeld over vijf boekdelen, en de titels hebben woorden als GELD, GROND en HANDEL. Geen ingewikkelde economische taal, maar alledaagse termen. Misschien zó alledaags dat je denkt dat daaraan niet veel meer valt te veranderen.

Maar in dit boek nemen we die bouwstenen van onze economie niet voor lief. We laten zien hoe oude spelregels kunnen worden vervangen door nieuwe. Met een frisse blik kijken we naar de bouwstenen van nu en ontdekken nieuwe regels. Zo ontstaan nieuwe bouwstenen, waarmee we een gezonde en menselijke economie bouwen, voor een samenleving die weer eerlijk en eenvoudig is. Een samenleving die ons niet verdeelt, maar die *houdbaar* is, met een economie die mens en natuur op één zet.

Je kunt de Bouwstenen lezen in de volgorde die jij wilt. Je kunt bijvoorbeeld beginnen met het onderwerp dat jou het meest interesseert. Geen punt. En bouwstenen die je niet aanspreken laat je gewoon links liggen (of rechts). Heb je weinig tijd? Scan dan het boek in dertig minuten, door de laatste pagina van elke Bouwsteen te lezen. Op die – zeegroene – pagina's vind je een samenvatting, en nieuwe spelregels voor de economie.

De eerste drie Bouwstenen zijn het fundament

Het liefst nemen we je natuurlijk van voor tot achter mee in wat wij zien. Op ontdekkingsstocht, naar de samenleving van de toekomst. De reis begint met drie Bouwstenen, in dit eerste deel van het boek, die je eigenlijk *niet* kunt missen:

- In DRIE GEZONDE GRENZEN ontdek je hoe we met elkaar zijn vergeten om af te spreken wat we van de economie verwachten. En welke plek die mag innemen in ons leven en onze samenleving. We laten zien hoe we de *positieve*

kracht van geld, van grote bedrijven en internationale handel op een veilige manier vrij spel kunnen geven: binnen drie gezonde kaders die uitgaan van wat we met elkaar belangrijk vinden.

- In EEN MEETLAT VOOR HET LEVEN staan we stil bij het doel dat we willen kiezen voor onze economie: welvaart of welzijn, groei of ontwikkeling? En de vraag daarna: hoe maken we het gekozen doel ook *meetbaar*, zodat we weten waar we naartoe gaan? Meet je alleen het geld dat rondgaat, of kun je ook breder kijken?
- In DE WAARDE VAN LOYAAL KAPITAAL zoomen we in op hoe onze welvaart, of verder ingezoomd, hoe persoonlijke rijkdom vóór of juist tegen de samenleving kan werken. We laten je zien dat het nogal wat uitmaakt of de rijken hun rijkdom rustig willen laten werken (lokaal of ver weg), of dat zij hun rijkdom de wereld over jagen, rusteloos op zoek naar winstkansen.

Daarna laten we je zien, in de drie delen die het hart van dit boek zijn, hoe deze fundamentele bouwstenen ruimte geven aan nog veel meer gezonde economische bouwstenen voor onze samenleving.

Dieper graven, meer inspiratie?

Als een bron meer inzicht of inspiratie oplevert dan we in het boek kwijt kunnen, maken we het je graag gemakkelijk om nog wat verder te lezen, kijken of luisteren. Of om die bron op social media te delen.

Daarom hebben we voor jouw gemak bij elke inspirerende bron een QR-code gezet. Scan die met de camera van je smartphone, en je landt op een webpagina waar je die bron kunt delen en bezoeken. Door al die hyperlinks op één webpagina bij elkaar te zetten ontstaat een mooi overzicht en kunnen wij de hyperlinks onderhouden, zodat ze blijven werken. Mail alsjeblieft naar hetkanbeter@laatbloeien.nl als zo'n link niet meer werkt?

En o ja: de spelregels aan het eind van de Bouwstenen vegen we in het laatste deel van het boek bij elkaar in een nieuwe variant van het spel Monopoly. Is stukken leuker.